

**Historische Praktijk III — Bachelorpaper
BA 3, opleiding geschiedenis UGent, 2016-2017**

OPZET EN AFSPRAKEN

Ter afsluiting van de driejarige bacheloropleiding wordt aan de student Geschiedenis gevraagd een originele bachelorpaper te schrijven, waarin zij/hij bewijst een reeks algemene wetenschappelijke vaardigheden te beheersen.

In dit opleidingsonderdeel krijgt de student als opdracht een reviewartikel van maximum 10.000 woorden (excl. noten en literatuur) te schrijven, waarin rond een specifieke vraagstelling een kritische bespreking van de stand van het onderzoek wordt weergegeven. Zij/hij verricht hiertoe in eerste instantie literatuuronderzoek, maar gaat ook na welke bronnen voor een dergelijk onderzoek kunnen worden gebruikt en hoe die historisch-kritisch benaderd kunnen worden. De bedoeling is daarenboven dat de student er in slaagt in haar/zijn paper ook een aantal pistes voor verder onderzoek aan te wijzen, die eventueel aanleiding kunnen geven tot een daaropvolgende masterscriptie.

De paper staat in principe volledig los van de scriptie die de studenten in de eventuele masteropleiding Geschiedenis, volgend op de bachelor, schrijven. Het is echter niet verboden en wellicht zelfs aangewezen in de masterscriptie een thema verder uit te werken waarvoor de in Historische Praktijk III opgebouwde literatuurbasis en bronnenheurstiek als vertrekpunt of ondersteuning kunnen dienen.

Alle begeleiders voor deze opdracht behoren tot het professorencorps van de opleiding of tot het assisterend en wetenschappelijk personeel met doctoraat. Om een evenwichtige verdeling van het werk te verzekeren en uitgaande van de huidige personeelsbezetting en het aantal studenten in Bachelor 3, kan elke begeleider maximaal 10 studenten begeleiden. In die gevallen waarin groepjes door twee docenten worden begeleid, kan dit aantal worden opgetrokken. De begeleiding bestaat uit een vijf- à zestal collectieve tutorials, het opvragen van tussentijdse rapportages en individuele begeleiding en feedback. Daarnaast geeft de titularis van het opleidingsonderdeel HP III bij het begin van het academiejaar een inleidende, plenaire les over het schrijven van een wetenschappelijke tekst, plagiaat etc. Plaats en datum van deze les worden bij het begin van het academiejaar meegedeeld.

Bij de beoordeling van dit opleidingsonderdeel, dat een gewicht van 10 ECTS heeft meegekregen, wordt 1/3 van de punten toegekend door de begeleider op basis van een permanente evaluatie (aanwezigheid en participatie bij de tutorials), en 2/3 op basis van een periodieke evaluatie (de eigenlijke paper en de mondelinge voorstelling daarvan in de examenperiode). De tekst wordt gelezen en beoordeeld door twee lezers: de begeleider en een commissaris die zich aanmeldt uit de bredere groep van het wetenschappelijk personeel van de opleiding. De resultaten behaald voor de bachelorpaper dienen geïnterpreteerd te worden als een niet-bindend studieadvies met het oog op het al dan niet aanvatten van een masteropleiding. Doorslaggevend om te kunnen slagen voor dit onderdeel zijn bovendien de 2/3 quotering die aan de eigenlijke paper worden toegekend. Wie met andere woorden 'mathematisch' geslaagd is dankzij een goede score voor de permanente evaluatie, maar niet geslaagd is voor het eindproduct van deze oefening, zal geen slaagcijfer toegekend krijgen.

De begeleiders organiseren zelf de samenstelling van hun groep in functie van bv. de belangstelling en de voorkennis van de studenten die zich bij hen kandidaat stellen. De datum of data waarop studenten bij hun potentiële begeleiders informatie kunnen inwinnen over de thematiek van een eventuele bachelorpaper, worden via de Minerva-pagina van HPIII meegedeeld. Het is ook op dat

moment dat studenten concreet kunnen solliciteren naar een plaats in de groep van de desbetreffende begeleider. De groepen worden afgesloten vóór de derde week van het academiejaar. Elke student heeft per definitie recht op een onderwerp en de corresponderende begeleiding door een promotor. Indien in dat opzicht een probleem rijst, kan de titularis van HPIII bemiddelend optreden. Een begeleider zoeken buiten deze lijst is niet toegelaten.

De deadline voor indiening van de bachelorpaper in eerste zittijd is vastgelegd op dinsdag 2 mei 2017, 17.00u, voor indiening in tweede zittijd op maandag 7 augustus 2017, 17.00u.

Studenten die vorig jaar al ingeschreven waren voor dit opleidingsonderdeel maar niet geslaagd waren, dienen zich net als de anderen opnieuw in te schrijven. Dat zij opnieuw een plaats vinden in de groep van hun begeleider van vorig academiejaar kan niet worden verzekerd. Bovendien dienen zij opnieuw de tutorialreeks te volgen. Er worden met andere woorden geen deelvrijstellingen verleend.

Hierna volgt de lijst van voorstellen zoals die door de begeleiders zijn meegedeeld. Wie meer informatie wil kan zich wenden tot de begeleider van haar/zijn keuze. De volgorde is alfabetisch, volgens de naam van de begeleiders die zich hebben aangemeld. Zoals men kan vaststellen weerspiegelen de thema's de diversiteit inzake periode en thematiek zoals die zich in de schoot van de Opleiding heeft ontwikkeld.

Van de **Erasmusstudenten** die voor een semester of een jaar weg zijn uit Gent, wordt verwacht dat zij vanuit het buitenland hun onderzoek opstarten en via email participeren in het tutorialwerk. Dit vereist natuurlijk een weldoordachte keuze van hun onderwerp (waarover ook in de bibliotheken van hun gaststad voldoende literatuur terug te vinden moet zijn). Vandaar dat zij best tijdig informeren bij hun geprefereerde begeleider of die voor het buitenland haalbare thema's kan aanbieden. Erasmusstudenten kunnen al voor de start van het Gentse academiejaar tot een overeenkomst komen met een begeleider en genieten op die manier dus van een soort 'voorinschrijvingsrecht'. Aangezien het mondelinge examen volwaardig deel uitmaakt van de evaluatie, dienen ook Erasmusstudenten zich hiervoor aan te bieden. Indien zij zich hiervoor in eerste zittijd niet naar Gent kunnen of wensen te begeven (dit examen kan voor hen overigens helemaal aan het einde van de zittijd worden voorzien) leggen zij dit examen gewoon af in de tweede zittijd. Begeleiders kunnen in dat geval wel ruim op voorhand, bij voorkeur al tijdens de eerste zittijd, feedback geven bij een voorlopige versie van de paper om verrassingen in tweede zittijd te vermijden.

Veel succes toegewenst, namens de opleiding Geschiedenis,

Jeroen Deploige, titularis

BEGELEIDERS EN THEMATA

Berber Bevernage (i.sm. dra. Eva Willems en dra. Katie Digan) — *Tussen dader en slachtoffer: discours omtrent geschiedenis, herinnering en historisch trauma*

Overal ter wereld gaan slachtoffers van historisch onrecht de confrontatie aan met hun pijnlijke geschiedenis. Deze strijd om erkenning van het verleden staat vaak in functie van het heden en de toekomst. In Spanje pleiten bewegingen voor het opgraven van de massagraven van de Spaanse burgeroorlog, de Argentijnse *madres de plaza de mayo* zoeken samen met duizenden andere Latijns-Amerikaanse moeders nog steeds naar hun verdwenen zonen, nazaten van de trans-Atlantische slavenhandel eisen reparaties, de zogenaamde 'troostmeisjes' vragen de Japanse regering om excuses voor het seksuele geweld dat hen werd aangedaan tijdens de tweede wereldoorlog.

Slachtofferidentiteit is echter geen eenduidig of statisch gegeven. Vaak is de lijn tussen daders en slachtoffers niet gemakkelijk te trekken of verandert de manier waarop de identiteit wordt toegeëigend door de tijd heen. Sommige groepen beroepen zich op historisch slachtofferschap om hun huidige rol als daders te verantwoorden (denk aan de kwestie Israël-Palestina), terwijl andere op hetzelfde moment in de geschiedenis zowel dader als slachtoffer zijn (denk aan bv. kindsoldaten).

Op welke manier eigenen groepen zich een bepaald slachtofferdiscours toe om het te gebruiken in hedendaagse kwesties? Welke invloed heeft slachtofferdiscours op herinneringspolitiek van historisch onrecht? Welke rol speelt slachtofferschap in het creëren van een collectieve identiteit die verschillende generaties kan doorkruisen? Hoe wordt het discours van slachtoffers gematerialiseerd en gerepresenteerd in memorialen en andere herinneringsplaatsen? Op welke manier verhoudt slachtofferdiscours zich tot recente (post WOII) ideeën over trauma en mensenrechten?

Al deze vragen kaderen binnen het bredere debat omtrent de omgang met geschiedenis en herinnering na historisch onrecht.

Wim Broekaert — *Voedsel in het Romeinse imperium*

Het is moeilijk een aspect van het menselijke bestaan te bedenken waarop voeding geen impact heeft. Een bioloog beschouwt het als een bepalende factor in de groei van het organisme; een econoom heeft aandacht voor de productie en distributie van voedingsmiddelen; een cultuurhistoricus kan consumptiepatronen gebruiken als indicator van elitecultuur en culturele integratie; een demograaf bestudeert voedsel als mogelijke verklaring van bevolkingsexpansie of –reductie. Voeding en voedsel in het Romeinse imperium is dan ook een bijzonder breed onderwerp. Afhankelijk van persoonlijke interesses kan na overleg een keuze gemaakt worden uit een breed gamma van onderwerpen. Mogelijke onderzoeksthema's omvatten:

- De productie van of handel in een bepaald type voedsel: bv. een studie van voedseltransporten a.d.h.v. de cargo's van scheepswrakken.
- Consumptiepatronen bij een bepaald segment van de bevolking: bv. een vergelijking van het voedsel van garnizoenssoldaten in de legerkampen van Britannia en Egypte.
- Voedsel als element van integratie: bv. een onderzoek naar de verspreiding van Italische wijnen in de provincies en wijnen uit de provincies in Italië.
- Eten en drinken in de *tabernae*.

- Hongersnood en mogelijke oplossingen.
- Menu's op luxediners en de herkomst van de ingrediënten.

Dr. Maria Conterno — *Geschiedenis van het Midden Oosten in de late Oudheid en de vroege Middeleeuwen*

Men kan de complexe dynamiek van de recente en hedendaagse geschiedenis van het Nabije Oosten niet helemaal begrijpen zonder te weten hoe de verscheiden ethnische, religieuze en politieke groepen in de loop van de eeuwen zich ontwikkelden en op elkaar inwerkten. Grieken, Romeinen, Perzen, Joden, Arabieren en Arameeërs; christenen, heidenen, zoroastriërs, manichaeen en moslims: zij woonden altijd naast elkaar, de machtsbalans veranderde voortdurend, en hun samenleven heeft een teken nagelaten op zijn culturen.

Dr. Conterno heeft een bijzondere interesse in de interreligieuze en interculturele wisselen in het Midden Oosten tijdens de late Oudheid en de vroege Middeleeuwen, en in de manier waarop contacten en conflicten worden weerspiegeld in de Griekse, Syrische en Arabische geschiedschrijving van die periode. Aan de student wordt gevraagd zich in een bepaalde episode of fenomeen te verdiepen, of om een diachronisch overzicht van een van de volgende thema's voor te stellen, op basis van een kritische terugblik op de meest relevante bibliografie.

Godsdienstgeschiedenis

- Theologische strijden: de grootste christologische controversen, de monoenergetische-monotheïetische strijd, de iconoclasme, de inwendige strijden van de miaphysitische kerken, de sunni-shi'a scheiding, het moetazilisme.
- Interreligieuze en interconfessionele contacten: in het alledaagse leven; tussen overheden; christenen-moslims; christenen-christenen.

Geschiedschrijving

- Vroege islamitische geschiedschrijving.
- Genres en trends in de byzantijnse historiografie (voor en na 'Byzantium's Dark Ages'; chronieken en klassieke geschiedschrijving; late byzantijnse geschiedschrijvers).
- Banden tussen de Griekse en de Syrische historiografie

Interculturele uitwisseling

- Vertalingen, vertaalstromingen, vertalingscentra
- Byzantium en de islamitische wereld
- Circulatie van handschriften
- Circulatie van thema's en figuren

Els De Paermentier — *Schrift, bestuur en administratie: documentaire schriftpraktijken tijdens de middeleeuwen*

Vanaf de 12de eeuw maakte het administratieve verschriftelijkingsproces in Europa een ingrijpende transformatie door van een *ad hoc* naar een meer geroutineerde en geïnstitutionaliseerde praktijk. De kennis en toepassing van het schrift voor administratief-bestuurlijke doeleinden kende een spectaculaire groei en behoorde voortaan niet langer hoofdzakelijk toe aan de (hoge) clerus. In navolging van de Europese soevereine vorsten en de grote monastieke en kerkelijke centra legden territoriale lekenvorsten en lokale leenheren hun (juridische) besluitvorming en afspraken steeds meer schriftelijk vast, en ontwikkelden hun eigen systeem voor het beheer van hun rechten, domeinen en bezittingen. Ook de stedelijke centra kenden vanaf de late 13de eeuw een uitbouw van

hun bestuurlijke en rechterlijke apparaat, waarbij naast stadsclerken ook beroep werd gedaan op externe professionele scribenten. De tutorials concentreren zich voornamelijk rond de vragen welke impulsen ten grondslag lagen aan dit bureaucratiseringsproces, onder welke inhoudelijke en materiële vormen dit tot uiting kwam, en wat de voornaamste gevolgen waren op politiek, sociaal, economisch en cultureel vlak. De inleidende tutorial wordt opgebouwd rond de concepten 'pragmatische/praktische geletterdheid' en 'documentaire verschriftelijking'. Vervolgens zal, afhankelijk van de interesse en waar mogelijk in functie van de gekozen onderwerpen, dieper worden ingegaan op de context waarin verschillende types van documentaire bronnen (publieke en private akten, registers en cartularia, comptabiliteit...) zijn ontstaan, door wie, met welke functie en onder welke vorm ze werden geproduceerd, wat hun aandeel was binnen een samenleving die tot diep in de 13de eeuw nog sterk gebaseerd was op orale tradities, op welke manier en met welke bedoeling men zowel in religieuze en monastieke als in lekenmiddens het steeds aangroeiende archief ('het administratief-bestuurlijke geheugen') organiseerde en reorganiseerde, en welke bewaar- en consultatietechnieken daarbij werden gehanteerd. Studenten zullen de kans krijgen om in het verlengde van hun literatuurstudie in samenspraak met de docente een eerste verkenning te maken van het beschikbare bronnenmateriaal dat hen in staat zal stellen in het kader van een masterscriptie een concrete casus (o.b.v. een afgebakend bronnencorpus) uit te werken.

Thema's die tijdens de tutorials aan bod kunnen komen en die ter inspiratie kunnen dienen voor een onderzoeksonderwerp:

- het ontstaan en de werking van kerkelijke en wereldlijke kanselarijen en lekenadministraties, stedelijke administraties en notariaten, financiële/fiscale administraties, ... ;
- de organisatie en consultatie van een bestuurlijk geheugen: archiefvorming en -beheer;
- opleiding, taakverdeling en mobiliteit van klerken, scribenten en kanselarijmedewerkers;
- taal- en tekstuele aspecten: ars dictaminis en formulierboeken, discours, de overgang van Latijn naar volkstaal;
- materialiteit van documentaire bronnen: van geposeerd naar cursiefschrift, gebruik van grafische en decoratieve elementen, valideringstekens en -vormen, zegelpraktijken, lay-out, formaat, beschrijfstof, ...;
- schrift en identiteitsvorming, schrift en macht;
- kennisuitwisseling en netwerking tussen administratieve schrijf- en schriftcentra in West-Europa;
- genderstudie naar de representativiteit van vrouwen in documentaire bronnen;
- vervalsingspraktijken;
- perceptie en receptie van diplomatische stukken (oorkonden) in narratieve bronnen;
- aspecten van oraliteit en performance in documentaire bronnen;
- methodologische aspecten van het onderzoek naar documentaire bronnen, zin en onzin van digitale ontwikkelingen binnen het vakgebied;

Eigen voorstellen zijn altijd welkom.

Jeroen Deploige — *Collectieve identiteiten, herinneringen en solidariteiten. Processen van gemeenschapsvorming in de volle middeleeuwen*

Onze samenleving vandaag de dag wordt heel sterk getypeerd, zo wordt althans vaak gesteld, door een doorgedreven individualisme. In de middeleeuwen daarentegen, werd het 'individu' eerst en vooral als een deel van een groep beschouwd: een orde, een religieuze gemeenschap, een stand, een gezworen commune, een stad, een familie, een gilde, een broederschap, een 'natie', een religie, een werelddeel... Religieuze, sociaal-economische, emancipatorische... idealen werden vooral vanuit collectiviteiten nagestreefd. De volle middeleeuwen, met hun gekende socioculturele dynamiek,

hebben bovendien de opkomst van heel wat nieuwe religieuze en maatschappelijke groepen gekend. Gemeenschapsvorming vormde dus een erg belangrijk gegeven en werd gestimuleerd door het ontwikkelen van een collectieve identiteit, door een gemeenschappelijke herinneringscultuur met grote aandacht voor het sociale geheugen, door het ritueel bekrachtigen van solidariteiten, door het lezen van dezelfde teksten, door gedeelde visuele ervaringen en omgang met materiële cultuur... Die gemeenschapsvorming, gebaseerd op een duidelijk beeld en bewustzijn van de eigen groep, impliceerde echter meteen ook een sterke benadrukking van, en vaak zelfs afzetting tegen, de Ander (nl. groepen behorend tot een andere religieuze orde, godsdienstige overtuiging, streek, sociale klasse...).

Vertrekkend vanuit de gezamenlijke lectuur van enkele toonaangevende artikelen zullen papers geschreven kunnen worden die het (zelf)beeld van een specifieke groep uit de hoogmiddeleeuwse samenleving onderzoeken. Tijdens de tutorials wordt vervolgens ook sterk de nadruk gelegd op interdisciplinaire benaderingen in het onderzoek naar deze thematiek.

Thema's voor papers kunnen zeer divers zijn. Enkele voorbeelden:

- nieuwe stedelijk groepen en hun gedragsrepertoires;
- kluizenaressen als geïsoleerde individuen of als vaandeldraagsters van een nieuwe breed verspreide spiritualiteit?;
- de opkomst van broederschappen;
- leescultuur en groepsvorming in religieuze gemeenschappen;
- taalgebruik in de vorming van gemeenschappen;
- het hiërarchische denken in de theologische en sociale theorieën uit de middeleeuwen;
- de rol van geheugen en herdenking in processen van gemeenschapsvorming;
- de problemen die nieuwe religieuze bewegingen kenden bij het bewaren van de cohesie na het overlijden van hun stichter;
- de ontwikkeling van de vroegste nationale identiteiten in West-Europa (bvb. hoe werden Vlaamse migranten in Engeland gepercipieerd);
- religieus geïnspireerde vijandbeelden (joden, moslims, kettters...);
- problematische relaties tussen monastieke gemeenschappen en leken;
- patroonheiligen als garanten van het religieuze en/of civiele gemeenschapsgevoel;
- ritueel en sociale identiteit;
- hoe percipieerden westerlingen 'Europa' tijdens de middeleeuwen?
- de rol van ruimte in de manifestatie van collectieve identiteit...

Jelle De Rock — *Stad en platteland in de laat-middeleeuwse Nederlanden*

Stad en platteland worden nog al te vaak als twee aparte systemen gezien, maar met name in sterk verstedelijkte regio's zoals de Nederlanden was de overlap – zowel economisch, politiek en sociaal – groot. Zo legden in het laatmiddeleeuwse Vlaanderen de drie grote steden Brugge en Ieper en vooral Gent juridisch, politiek en (gedeeltelijk) fiscaal beslag op een ruim hinterland of kwartier. Hoewel er van een bestendige 'stadsstaat', zoals in sommige steden op het Italiaanse schiereiland, nooit sprake is geweest, leverde dit regelmatig spanningen op met onderliggende stads- en plattelandsbesturen. De sociale en economische verwevenheid van stad en platteland groeide nog met de sterke uitbreiding van de 'buitenpoorterie' en stadsadel in de veertiende en vijftiende eeuw. Andersom investeerde de economische elite van de stad in toenemende mate in grondbezit extra muros. Een tot nog toe onderbelichte 'intermediaire' structuur is het kasselrijbestuur, waar lokale en regionale plattelandselites elkaar in een doorgaans stedelijke hoofdplaats ontmoeten. Er is nog maar weinig geweten over de rol van dit tussenliggende bestuursniveau in het 'loopbaan' van rurale elites. Al deze aspecten worden verder uitgediept, in het bijzonder vanuit een comparatieve insteek (een vergelijking tussen verschillende regio's in de Nederlanden en Europa).

Een ander thema is vroegmoderne cartografie en materiële cultuur. De sterke verspreiding van vroegmoderne land- en stadskarten wordt vaak verklaard vanuit een renaissancistisch herontdekken van de antieke geografie (Ptolemaeus), technische innovaties en de exploratie van de Nieuwe Wereld. Maar hoe zat het met de vraagzijde: in hoeverre ontwikkelden kaarten zich tot een consumptiegoed en waren zij m.a.w. een commercieel product?

Isabelle Devos — *Welvaart en welzijn sinds de vroegmoderne tijd*

Historici maken de laatste decennia bij het onderzoek naar de levensstandaard steeds meer gebruik van demografische en antropometrische gegevens zoals levensverwachting, kindersterfte, lichaamslengte enz.. Dergelijke indicatoren geven namelijk nieuwe, en in vele gevallen zelfs andere antwoorden op onderzoeksvragen die via traditionele methoden en brongegevens (zoals lonen en prijzen) niet of slechts gedeeltelijk kunnen worden beantwoord. Zo weten we ondertussen dat de aanvangsfase van de industrialisatie gepaard ging met economische groei, maar zeker niet met een verbetering van de gezondheidstoestand. Anderzijds zijn er heel wat historische (en recente) voorbeelden van bevolkingsgroepen met een laag gemiddeld inkomen en een relatief hoge levensduur. Onderzoek naar de gezondheid van de bevolking, gebaseerd op demografische en biomedische inzichten, is dus van cruciaal belang voor ons inzicht in de ontwikkeling van de levenskwaliteit in het verleden.

In deze onderzoeksgroep doen we onderzoek over onderwerpen waarbij gezondheid en/of een fysiek aspect van het lichaam centraal staat. Er zijn drie verschillende benaderingen mogelijk:

1. Health & wealth. Je focust je op de ongelijkheid tegenover de dood zoals genderverschillen in sterfte, professionele verschillen, residentiële verschillen, regionale verschillen.... Je gaat na hoe ongelijkheid en sterfte/gezondheid met elkaar gerelateerd zijn.

2. Changing bodies. Je onderzoekt de historische ontwikkeling aan de hand van antropometrische indicatoren zoals lichaamslengte, geboortegewicht, lichaamsgewicht, menarche, menopauze enz. Je bestudeert de betekenis van dergelijke gezondheidsindicatoren voor ons begrip van de levensstandaard en analyseert de relatie met determinanten zoals voeding, hygiëne, arbeid, genetische aspecten enz.

3. NoBody's perfect. Je gaat na hoe men in het verleden omging met fysieke afwijkingen van het lichaam zoals doofheid, blindheid, onvruchtbaarheid... Je onderzoekt de omvang van de dergelijke fenomenen en de mentaliteit van de maatschappij ten opzichte van mensen met een fysieke beperking. Welke mogelijkheden waren er? Welk beeld vormden de tijdgenoten zich van hen? En kunnen we daar bepaalde veranderingen in traceren?

Bruno De Wever en Nico Wouters — *Het verzet tegen de Duitse bezettingsmacht in West-Europa tijdens de Tweede Wereldoorlog*

De Tweede Wereldoorlog kenmerkte zich door grootschalig geweld tegen burgers. Als gevolg van veroveringsoorlogen werden landen bezet en bevolkingen geëxploiteerd, vervolgd en in sommige gevallen planmatig verdreven of om het leven gebracht. Niet iedereen onderging lijdzaam zijn lot. Burgers boden tegenstand en dat 'verzet' kon vele vormen aannemen, van lijdzame burgerlijke ongehoorzaamheid tot gewelddadige aanslagen.

De geschiedschrijving over dit verzet zat lange tijd in een nationaal keurslijf. Verzet werd doorgaans geheroïseerd in een verhaal van nationaal gewapend verzet tegen een vijandelijke overheerser. Ook de academische geschiedschrijving geraakte maar moeilijk los uit de nationale benadering. Nochtans tekenden er zich duidelijk transnationale patronen af in de wijze waarop verzet vorm kreeg. Bovendien zorgt de massale gedwongen migratie ervoor dat nationale kaders werden doorbroken.

Zo waren bijvoorbeeld de nationaalsocialistische concentratiekampen en gevangenissen waar de massaal opgepakte verzetslui terecht kwamen bij uitstek een internationaal fenomeen.

De bachelorproeven handelen over aspecten van verzet in twee of meer West-Europese landen. Elke bachelorproef kiest één thema, zoals: één van de verschillende vormen van verzet (burgerlijk verzet, inlichtingendiensten, vluchtlijnen, partizanenstrijd, hulp aan onderduikers, clandestiene pers ...), over de politieke geschiedenis van het verzet (communisten, socialisten, liberalen, nationalisten, antifascisten ...), het Joodse verzet, de sociale samenstelling van het verzet, de vervolging van het verzet, de fasering van het verzet, de rol van het verzet bij de geallieerde bevrijding, het geweldgebruik door het verzet, de naoorlogse beeldvorming over het verzet (en andere aspecten). Een transnationale en vergelijkende herlezing van nationale verzetsgeschiedenissen is de inzet van dit seminarie.

Jan Dumolyn — *Arm en rijk in de middeleeuwse stad (Vlaanderen en Brabant)*

De middeleeuwse stad stelde zichzelf ideologisch voor als een eenheidsgemeenschap waarin het algemeen belang primeerde maar werd in werkelijkheid doorsneden door diepe sociaal-economische en politiek-juridische tegenstellingen. Een kleine top laag beheerste het maatschappelijke leven, al dan niet met de steun van de corporatieve middenklassen van ambachtsmeesters, terwijl de grote meerderheid van de bevolking vaak op de rand van het subsistentieniveau leefde.

In deze module kunnen thema's aan bod komen zoals stedelijke elitegroepen, ambachten, economische uitbuiting, sociale opstanden, armoede en armenzorg, marginaliseringsprocessen, sociale uitsluiting, prostitutie, bedelarij, criminaliteit etc. Kortom, alle schakeringen van het kleurrijke maar vaak ook bikkelharde leven in de bloeiende steden en stadjes van het graafschap Vlaanderen en het hertogdom Brabant tussen de twaalfde en de vijftiende eeuw.

Helen Grevers — *Opsluitingspraktijken in crisis- en oorlogstijd gedurende de 20ste eeuw*

Opsluiting is een cruciaal element in het justitiële systeem. Als een instrument voor het uitoefenen van sociale controle vormen gevangenissen een weerspiegeling van de bestaande sociale en politieke verhoudingen. Wanneer er dan politieke, sociale of economische veranderingen plaatsvinden, heeft dit een weerslag op penitentiaire instellingen. Dergelijke veranderingen zijn het meest voelbaar in tijden van crisis en oorlog. Gewelddadige politieke omwentelingen zorgen immers voor vollere gevangenissen wanneer vijanden van het (vorige) regime worden opgesloten.

Dit was geen uitzondering in de 20ste eeuw, wel integendeel. Deze 'eeuw van uitersten' kenmerkt zich door de vele regimewisselingen en de uitbreiding van gevangenissen en kampen. Het *web of detention* van de Nazi's en de Goelag archipel van de Sovjets zijn hier de bekendste voorbeelden van. Het veelvuldig opsluiten van vijanden van het regime was in de 20ste eeuw echter niet voorbehouden aan het totalitarisme. Ook voor, tijdens en na de Eerste wereldoorlog, rond de dekolonisatie in Azië en Afrika en gedurende de Koude Oorlog was er sprake van grootschalige opsluiting van vijanden van het regime.

In deze HPIII ligt de focus op de opsluiting in tijden van politieke instabiliteit gedurende de 20ste eeuw. Welke functie en betekenis heeft opsluiten in tijden van crisis en oorlog? En in hoeverre wijkt dit af van opsluiting in rustigere tijden gedurende de 20ste eeuw? Om dit thema verder te bestuderen, dienen de volgende mogelijke onderwerpen zich aan:

- Ideologie en legitimering achter de opsluiting (wie werd opgesloten en waarom?).
- Socialisering van gevangenen (bijvoorbeeld 'heropvoeding' in gevangenkampen).
- Koloniaal geweld en opsluitingen (Nederlands-Indië, Congo, Vietnam, etc).

- Continuïteit en discontinuïteit tijdens regimewisselingen met betrekking tot de gevangenis.
- De houding van het penitentiair personeel.
- De houding van gevangenen tijdens en na hun gevangenschap.
- Geografie en interactie met de omgeving rond de opsluitingsite.
- Gender en opsluiting.
- Arbeidsinzet van gevangenen.

Andy Hilkens — *Christenen in het Midden-Oosten en de Kaukasus (ong. 500 tot ong. 1500)*

Het Midden-Oosten en de Kaukasus zijn altijd al multiculturele regio's geweest. Gedurende de late oudheid en de middeleeuwen leefden onder andere Joden, heidenen, moslims en christenen er in elkaars nabijheid en kwamen ze continu met elkaar in contact. Uit zulke contacten vloeiden vaak interculturele uitwisselingen voort. Een logisch symptoom van deze uitwisselingen, gezien de brede waaier aan talen (Grieks, Syrisch, Latijn, Koptisch, Armeens, Arabisch, Ethiopisch, Hebreeuws, Perzisch), is de rijke vertaalcultuur. In de nasleep van de kruistochten bijvoorbeeld, vertaalden Armeense christenen in Cilicië – in samenwerking met clerici die de brontaal machtig waren – Griekse, Syrische en Latijnse historiografische en hagiografische literatuur. Eerdere contacten tussen Koptische en Syrisch-Orthodoxe christenen in het Egyptische Deir es-Suryanklooster resulteerden dan weer in Syrische vertalingen van Koptische heiligenlevens. Zeldzamer zijn voorbeelden van Syrische teksten zoals enkele homilieën en een heiligenleven van Ephrem van Nisibis en de zevende-eeuwse Apocalyps van Pseudo-Methodius van Patara, die zo populair werden in de christelijke wereld dat ze werden vertaald naar het Grieks en van daaruit naar het Latijn en in uitzonderlijke gevallen zelfs rechtstreeks van het Syrisch naar het Latijn.

Gezien de grote verscheidenheid aan tradities, talen en culturen in het christelijke oosten (Grieks, Syrisch, Armeens, Koptisch, Arabisch, Latijn) heeft de student een brede keuze aan onderzoeksonderwerpen die uiteindelijk afhankelijk is van zijn/haar interesses.

Mogelijke onderwerpen zijn:

Geschiedschrijving

- Syrische, Armeense of Koptische historiografie (kronieken; heiligenlevens)
- banden tussen Griekse en Syrische geschiedschrijving
- vergelijking van representatie van thema's, historische gebeurtenissen of (historische) figuren

Interculturele contacten

- contacten tussen Syrische en Latijnse christenen
- contacten tussen Armeense en Latijnse christenen
- contacten tussen Syrische en Armeense christenen
- contacten tussen Armeense christenen en moslims
- contacten tussen Armeense christenen en Mongolen
- vertalingen en (georganiseerde) vertaalprojecten
- visies van Syrische auteurs op joden en het jodendom

Hilmi Kaçar — *Osmaanse geschiedenis en cultuur*

Binnen de intellectuele genealogie van Osmaanse Studies valt een duidelijke lijn te onderscheiden: de Osmanen werden lang ofwel als ruwe barbaren zonder enige politieke kennis voorgesteld ofwel als fanatieke moslims die verwickeld waren in een aanhoudende heilige oorlog tegen de christenen. Dit was kenmerkend voor de oriëntalistische geschiedenisbeschrijvingen die pas recent in vraag worden gesteld.

Gebruik makend van *Discoursanalyse* en *Conceptuele Geschiedenis* proberen we nieuwe benaderingen te vinden die voorbij gaan aan eurocentrische en oriëntalistische beschrijvingen. Op die manier willen we een dieper inzicht verkrijgen in de concepten die een cruciale rol speelden in de Osmaanse staatsvorming en het ontstaan van de Osmaanse 'staatsideologie'. De bedoeling is de Osmaanse geschiedenis te begrijpen vanuit de concepten ontwikkeld door Osmaanse schrijvers zelf. In deze module kunnen brede thema's aan bod komen over Osmaanse geschiedenis en cultuur tussen de veertiende en achttiende eeuw: cross-culturele vergelijkende studie van staatsvorming en staatsideologie in de Islamitische wereld (Seltsjoeken, Mammelukken, Osmanen, Mughals, Safawieden, etc.) en middeleeuws Europa (Karolingen, Bourgondië, Venetië, etc.); politieke, institutionele, culturele en sociaal-economische geschiedenis van het Groot-Seltsjoeken Rijk (1040-1280) en het Osmaanse Rijk (1300-1923); politieke, culturele en economische relaties tussen de Turks-Islamitische staten en Europese staten; vroeg-Osmaanse politieke theorie en Islamitische politieke denken; discoursanalyse van Vlaamse reizigers en missionarissen naar 'het Oosten'.

- Willem van Rubroek, *Itinerarium*: een reis die deze Vlaamse franciscaan in de jaren 1253-1255 ondernam naar het Mongoolse rijk in opdracht van koning Lodewijk IX van Frankrijk. Het doel van zijn reis was de mogelijkheid af te tasten van een alliantie tegen de Seltsjoek Turken. Hij wenste ook de Mongolen te bekeren tot het westerse christendom.
- Simon de Saint-Quentin, *Historia Tartarorum* : een Vlaamse dominicaan die in de jaren 1260 als missionaris in het Seltsjoekse Anatolië verbleef om de Mongolen te bekeren.
- Reisverslagen van enkele Bourgondisch-Habsburgse diplomaten: Ghillebert de Lannoy, Bertrandon de la Broquière (15e eeuw) en Ogier Ghuislain de Busbecq (16e eeuw).
- Het discours in Bourgondische kronieken in de traditie van Froissart (Chastellain, Molinet, Comynnes e.a.) m.b.t. Osmanen, Mamelukken en andere moslimdynastieën.
- Byzantijnse kroniekschrijvers van het Osmaanse rijk zoals Pachymeres, Doukas, etc. (15^e eeuw).
- Cross-culturele vergelijkende studie van staatsvorming en staatsideologie in de Islamitische wereld (Seltsjoeken, Mammelukken, Osmanen, Mughals, Safawieden, etc.) met tegenhangers in middeleeuws Europa (Karolingen, Bourgondië, Venetië, etc.).
- Het reisverslag van de Osmaanse reiziger en schrijver Evliya Çelebi (17^e eeuw).
- Vergelijking van de politieke theorie van moslimfilosofen Al-Gazali, Nizam al-Mulk, Nasir al-din Tusî, etc. met deze van contemporaine Europese denkers zoals Thomas van Aquino, etc.
- Voor studenten met interesse in genderstudies en cultuurgeschiedenis: de 'Turkse Brieven' van Lady Mary Montagu die in de jaren 1714-1716 in Istanbul verbleef. Lady Montagu, echtgenote van de Britse ambassadeur in Istanbul, beschreef vanuit een insider-perspectief o.a. het dagelijkse leven van de vrouwen uit de Osmaanse elite. Haar beschrijvingen zijn heel anders dan de contemporaine teksten van haar mannelijke westerse schrijvers. Zij leerde in Istanbul ook de inenting tegen de pokken kennen en introduceerde de Turkse methode in Engeland, die na aanvankelijke tegenstand ingeburgerd raakte.

Michael Limberger — Europa en de wereld in de vroegmoderne tijd

Met de maritieme expansie die in de vijftiende eeuw van start gaat kwamen er rond 1500 nieuwe interacties tussen Europa en de andere betroffene werelddelen. Dit betrof bepaalde delen van Afrika, Amerika, Azië, de gebieden waar Europeanen als handelaars, veroveraars of kolonistoren actief waren onmiddellijk, maar daarboven veranderde het de economische, politieke en culturele verhoudingen in de verschillende werelddelen en hun verhoudingen onderling diepgaand. Het onderzoeksgebied van de Europese expansiegeschiedenis heeft in de laatste jaren grondige veranderingen ondergaan. Van een koloniale geschiedenis is zij geëvolueerd naar een globale interactiegeschiedenis waarin acteurs langs beide kanten betrokken waren in diverse interacties,

negotiaties en confrontaties, en waar in de diverse contactzones als consequentie van deze interacties allerhande uitwisselingsprocessen en hybride mengculturen ontstonden. In dit tutorial is het de bedoeling de historiografie rond verschillende aspecten van de geschiedenis van de interacties tussen Europa en de rest van de wereld in de vroegmoderne tijd uit te diepen. Mogelijke onderwerpen kunnen de wederzijdse perceptie of beeldvorming, vormen van contact en interactie en het tot stand komen van interculturele samenlevingen omvatten. Het vertrekpunt is een selectie van theoretische literatuur rond dit thema, in vervolg zullen individuele onderwerpen uitgewerkt worden.

Zie hieromtrent bv. het dossier – Histoire mondiale, histoire globale, histoire connectée... waarin een aantal recente studies besproken worden

(http://www.nonfiction.fr/article-6123-dossier_histoire_mondiale_histoire_globale_histoire_connectee.htm).

Dr. Micol Long — *Cultural history of the High Middle Ages, Medievalism*

A first possibility is to realize any historiographical surveys of notions relating to the cultural history of high medieval Western Europe. Such surveys may focus on historiographical debates (for example on the "renaissance of the twelfth century", or the "discovery of the individual in the twelfth century") or analyze the development, reception and evolution of a historiographical notion such as, for example, the notion of "textual community".

Another possibility is to undertake a survey of the evolution in the scholarly approaches to a specific theme relating to the cultural history of high medieval Western Europe, for example medieval education or homosexuality in the Middle Ages.

Furthermore, the subject of a thesis can be the analysis of the representation of the Middle Ages (or of a specific aspect of the Middle Ages) in a movie, novel, role-playing game or videogame.

Finally, depending on the languages mastered by the student, it may be possible to analyze a specific aspect of a short medieval text (for example "the use of military metaphors in Peter Abelard's History of my misfortunes").

Students are welcome to make suggestions of their own!

Important information: for the time being, I only accept students willing to write their thesis in English; students wishing to write their thesis in Dutch will be supervised jointly.

Erik Thoen — *Brood op de plank. Verschillen inzake leven en werken op het platteland van de Middeleeuwen tot de negentiende (en twintigste) eeuw*

Het dagelijks leven van de gewone man, waarop de bachelorpapers zich focussen, werd door diverse aspecten bepaald. Papers zijn mogelijk op diverse deeltherreinen van dit onderwerp en we vermelden de voornaamste.

Vooreerst zijn er de **werkomstandigheden**. Hoe verwierf men in de regel zijn inkomen? In de eerste plaats waren de werkomstandigheden van de meerderheid van de bevolking het gevolg van de maatschappij-organisatie: hoe werkten de mensen samen? Wie bepaalde welk soort arbeid werd uitgevoerd en tegen welke verloning? Die werkomstandigheden waren vroeger heel regionaal bepaald. Pas geleidelijk zijn steeds meer globale invloeden van belang geworden. Interessante bachelorpapers kunnen gemaakt worden over regionale vergelijkingen tussen regio's (vb. Kempen vergelijken met het oude graafschap Vlaanderen, Holland, delen van andere landen). Dit kan zowel ten dele kwantitatief (lonen) als kwalitatief (arbeidsstructuren) worden behandeld. Ook de rol van

zgn. proto-industriële activiteiten (vooral textielbewerking die binnen het gezin werd uitgeoefend) is van belang.

Daarnaast was ook de **voeding** van belang. Ook (vergelijkende) voedingsstudies passen in dit schema.

Het inkomen van de gewone man werd in het verleden ook mee bepaald door groepen die de touwtjes in handen hadden: adel, overheden, abdijen, grondbezitters. Hoe deze groepen hun inkomen organiseerden en hoe zij mee het leven en inkomen bepaalden (in technische termen: **property structures**) is al in heel wat studies beschreven maar nog weinig in een vergelijkende context behandeld. Ook hierover zijn papers te schrijven. Dit deelonderwerp kan worden behandeld voor alle perioden, zelfs tot in de twintigste eeuw toe. Zo kunnen we de bouwpolitiek van de centrale overheid vanaf de jaren 1950 erbij rekenen.

Uiteraard speelde ook het **leefmilieu** een rol in de leefwereld van de mensen in het verleden: de evolutie van het klimaat, de manier waarop de mens zich probeerde te wapenen tegen natuurlijke calamiteiten, de milieuproblemen die de mens zichzelf op de hals joeg: ook die milieuaspecten kunnen op regionaal-vergelijkend vlak worden behandeld in papers.

Tenslotte is ook de evolutie van de **techniek** mee van belang geweest voor arbeid en inkomen. Zo was er een geleidelijke evolutie van de landbouwtechniek en van de nabewerkingen van landbouwproducten (maaltechnieken bijvoorbeeld).

Anne-Laure Van Bruaene — *De kunsten tijdens de Nederlandse Opstand*

De Nederlandse Opstand (1568-1648) was een langgerekt militair conflict en bijwijlen ook een hevige burgeroorlog. Deze periode – van Bruegel tot Rubens – staat echter ook bekend omwille van haar hoogstaande kunstproductie met Antwerpen en later Amsterdam als centrum. Er bestaan veel kunsthistorische studies over individuele kunstenaars en hun ateliers, over de ontwikkeling van nieuwe media en genres en over specifieke kunstwerken. De bedoeling van deze HP3-groep is om deze literatuur vanuit een historisch perspectief te evalueren. De centrale vraag is wat de wisselwerking was tussen het politieke conflict van de Nederlandse Opstand en de kunstproductie in de Nederlanden. Mogelijke invalshoeken zijn:

- De reconstructie van de culturele biografie van kunstenaars zoals Michiel Coxcie, Marcus Gheeraerts, Frans Hogenberg, Otto Vaenius, Maarten van Heemskerck, Hans Vredeman de Vries etc. met nadruk op hun politiek en religieus profiel, hun verhouding tot opdrachtgevers en met een kritische beoordeling van de interpretatie van hun werk door kunsthistorici
- De studie van specifieke media zoals de prentkunst, de miniatuurkunst, de wandtapijtkunst en de studie van specifieke genres zoals het portret, het stadszicht, het album amicorum, de graftombe etc. met nadruk op de mogelijkheden die deze media en genres boden voor politieke propaganda en religieuze communicatie
- De studie van iconoclasm, ballingschap en migratie, politiek en religieus activisme, irenisme, de wisselwerking tussen schilders en rederijders, de opkomst van de kunsttheorie etc. waarbij de recente, algemene historische inzichten worden geconfronteerd met het werk of de biografie van bepaalde kunstenaars

Tijdens de eerste bijeenkomst zal een reader worden ter beschikking gesteld met recente hoofdstukken en artikels. Deze HP3-groep blik ook vooruit naar de tentoonstelling over de Tachtigjarige Oorlog die begin 2018 in het Rijksmuseum is gepland. De deelnemers aan deze HP3-groep kunnen indien ze dat wensen toewerken naar een specifieke casus die het voorwerp kan worden van een masterscriptie. Eigen voorstellen die aansluiten bij het algemene kader passen zijn zeker welkom.

Steven Vanden Broecke — *Intellectuele geschiedenis, 15e-19e eeuw*

Een geschiedenisstudie dient niet om onszelf beter te begrijpen, maar om onszelf te leren relativiseren. Door aandacht te hebben voor de vreemdheid van ons verleden, kunnen we immers aandacht krijgen voor het toevallige en lokale karakter van onze eigen overtuigingen. In een notendop is dat het credo van deze HP3-werkgroep. Om dit te bereiken, begeven we ons op het brede terrein van de intellectuele geschiedenis: de studie van de *manier waarop* mensen in het verleden *betekenis* gaven aan hun sociale of natuurlijke wereld.

De werkleider van deze groep stelt dit jaar drie focusthema's voor. Binnen één van deze thema's kiezen je een goed afgebakend (plaats, tijd, deelthema) onderwerp, en bestudeer je de centrale vraagstellingen, methodologieën en resultaten die historici rond dat onderwerp reeds hebben gehanteerd. Ook exploreer je mogelijkheden voor verder onderzoek in een masterscriptie.

(1) Religie en wetenschap

Volgens een klassiek verhaal hebben religie en wetenschap er altijd al een conflict-relatie op na gehouden, met de Galilei-affaire (1616-1633) als één van de bekendste voorbeelden. Wanneer we onze blik richten op de periode 15e-19e eeuw, komen we al snel tot een verrassend andere vaststelling: vaak waren het net religieuze bekommernissen die wetenschappers ertoe aanzetten om andere denkkaders over de wereld te exploreren. Wat zegt dit over onze wetenschappelijke cultuur, en welke andere verhalen over wetenschap en religie dienen we te ontwikkelen?

Ter oriëntatie: *Galileo Goes to Jail and Other Myths about Science and Religion*, ed. Ronald Numbers (Cambridge MA: Harvard U.P., 2009); Margaret Osler, "Mixing metaphors: science and religion or natural philosophy and theology in early modern Europe" in: *History of Science* 35(1997), pp. 91–113 (zie <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.104.9578&rep=rep1&type=pdf>).

(2) Het intellectuele leven in de Zuidelijke Nederlanden, 15^e-18^e eeuw

Volgens vele historici zijn de Zuidelijke Nederlanden na de val van Antwerpen (1585) een wat achterlijk gebied geworden waarin het intellectuele leven steeds meer beheerst werd door de verstikkende invloed van de contrareformatorische Kerk. Dit oordeel wordt hoofdzakelijk geveld op basis van de opvallende afwezigheid van 'onze' geleerden in internationale geschiedenissen van de Wetenschappelijke Revolutie of de Verlichting. Is dit oordeel echter niet wat al te anachronistisch en teleologisch (zoek deze woorden even op als je ze nog niet kent)? Zouden we onze aandacht niet beter richten op het begrijpen van het veelzijdige intellectuele leven in de Zuidelijke Nederlanden *volgens zijn eigen maatstaven*? Dat is wat we in dit focusthema proberen te doen.

Ter oriëntatie: *Geschiedenis van de wetenschappen in België*, ed. Robert Halleux et al., 2 dln. (Brussel: Gemeentekrediet, 1998-2001).

Online te lezen via <http://www.dbnl.org/titels/titel.php?id=hal014gesc00>

(3) Geschiedenis van de astrologie: tussen profetie en wetenschap

Astrologie of sterrenwichelarij is één van de *dirty little secrets* van onze maatschappij: iedereen doet het, maar in het geniep of 'om te lachen'. Dat is vreemd, in het licht van de openheid waarmee mensen in het verleden vertrouwden op de astrologie om een rationele richting te geven aan hun leven. De historicus Anthony Grafton stelt zelfs: "Astrology probably represents the most consistent, unified and durable body of beliefs and practices in the western tradition". Over dit alomtegenwoordige maar verwarrende aspect van ons verleden (én heden) dient nog enorm veel onderzoek te gebeuren voor we het adequaat kunnen begrijpen.

Ter oriëntatie: H. Darrel Rutkin, "Astrology" in: Katharine Park and Lorraine Daston, eds., *The Cambridge History of Science*, vol. 3, *Early Modern Europe* (Cambridge, Cambridge University Press, 2003), pp. 541-561.

Online te lezen via https://www.academia.edu/6814583/Astrology_Cambridge_History_of_Science_

Steven Vanderputten — *Hervormingen in de centrale middeleeuwen*

Hervormingen worden in de studie van het Westerse kloosterwezen tussen circa 800 en 1200 steevast gebruikt om een cyclisch verhaal van bloei en verval te vertellen. In dat verhaal worden vele decennia, soms zelfs eeuwen van haast onmerkbare verandering afgewisseld door kritieke momenten van geestelijk of materieel verval, en de interventie van een charismatische, meestal externe leidersfiguur. Die leidersfiguren horen toe aan zogenaamde 'hervormingsbewegingen', ideologische consortia die samenwerken met de groten der aarde om het kloosterwezen opnieuw vorm te geven.

Dit beeld is in de afgelopen twee decennia grondig bijgesteld. Onderzoek naar de aard en agency van 'hervormingsbewegingen', het leiderschap van 'hervormers', de oorzaken en effecten van hervormingen op lokaal niveau, en vooral ook de representatie van hervormingen in eigentijdse en latere commentaren heeft het debat fundamenteel herschikt. In deze module zullen de ideologische en andere grondslagen van de oude kijk op hervormingen besproken worden, net als de implicaties van de nieuwe zienswijze op ons begrip van het middeleeuwse kloosterwezen. Studenten kunnen voor hun individuele paper een keuze maken tussen specifieke 'hervormingsbewegingen' (Benedictus van Aniane, Gorze, Cluny, Hirsau, hervormingen in vrouwenmilieus) of deelaspecten van het thema.

Geert Van Goethem — *International or Inter-national. Methods, practices, ideas and ideologies of International Non Governmental Organizations (INGO's)*

Buitenlands beleid is niet enkel een zaak van nationale regeringen. Vanaf het midden van de 19e eeuw zien we de opkomst van een internationale civil society met INGO's die zelf actief een eigen buitenlands beleid gaan ontwikkelen, maar die ook gaan proberen om het beleid van regeringen en Intergovernmental Organizations (IGO's) te beïnvloeden. De maatschappelijke thema's waarrond deze organisaties werken zijn dan ook grensoverschrijdend en vragen zowel coördinatie als informatie-uitwisseling tussen nationaal opererende actoren op het vlak van internationale agendasetting en transnationale actie. Het gaat hier om klassieke thema's als arbeid, vrede, vrouwen, mensenrechten, milieu, holebi, tot meer recente fenomenen zoals basisinkomen.

Sinds in 1839 de Anti-Slavery International werd opgericht, zijn de INGO's exponentieel in aantal toegenomen. In totaal zijn er vandaag naar schatting zo'n 60.000 actief, wat wijst op het belang van deze steeds groeiende internationale civil society.

INGO's zijn in regel koepelorganisaties van NGO's. Hun leden zijn dus geen individuen, maar organisaties. Het zijn vaak reuzen met miljoenen leden maar organisatorisch en budgettair zijn het dikwijls dwergen. Dit betekent dat er vaak spanningen zijn tussen het nationale en het internationale niveau.

De centrale vraag die we ons daarom stellen is of en hoe dergelijke INGO's er al dan niet in slagen om nationale belangen en tegenstellingen te overstijgen en een daadwerkelijk internationalistische praktijk te ontwikkelen. We verruimen die vraag ook naar regio's, dus in welke mate binnen INGO's de belangen en thema's vanuit de Noord-Atlantische regio's centraal staan en of er ruimte is voor inbreng en participatie vanuit de Global South. Daarnaast bekijken we de maatschappelijke impact van INGO's, hun successen en mislukkingen. Hoe gaan ze om met 'golven', momenten waar

transnationale actie makkelijker succes oplevert en, belangrijk, momenten waarop internationalisme failliet lijkt.

De mogelijkheid bestaat ook om het fenomeen vanuit diverse perspectieven te bekijken, zowel institutioneel (Oxfam, Greenpeace, Amnesty International ...) als naar campagnes (slavernij, 8-urige werkdag, landmijnen, vrouwenstemrecht, boycotacties ...), periodes (b.v. 1830-1890, 1900-1925, 1930-1950, 1940-1975...) of thema's (vrede, milieu, mensenrechten ...).

Eric Vanhaute — *Belgische bedrijven in de globale economie van 1850 tot nu* — *Landhervorming, ruraal protest en het boerenbestaan*

1/ Belgische bedrijven in de globale economie van 1850 tot nu (i.s.m. drs Tobit Vandamme)

Ondernemers zijn een boeiend onderwerp voor historici. Een ondernemer moet voortdurend keuzes en zijn strategieën aanpassen. Hij moet rekening houden met overheidsbeslissingen, inspelen op nieuwe opportuniteiten en proberen groei te creëren. Door zijn zoektocht naar nieuwe markten en innovatieve producten draagt de ondernemer bij aan economische ontwikkeling. Vanaf 1850 krijgt de rol van de ondernemer een steeds internationalere dimensie. Economische globalisering zorgt ervoor dat bedrijven ook in het buitenland kunnen opereren, maar vergroot eveneens de wereldwijde concurrentie. Bedrijfsgeschiedenis peilt dus naar de ontwikkeling van ondernemingen in deze veranderende politieke en socio-economische context. Deze module bestudeert de Belgische bedrijfswereld vanuit internationaal perspectief, op basis van beschikbare literatuur en gepubliceerde bronnen (pers en jaarverslagen).

Mogelijke onderzoeksonderwerpen:

- (Vergelijkende) studie van beursgenoteerde bedrijven.
- Ondernemers in de pers (Edouard Empain, Edouard Otlet, ...).
- Onderzoek naar een multinational (bv. Société générale des chemins de fer économiques, Société Générale de Belgique, Solvay, ...).
- Geschiedenis van een innovatieve sector in België/buitenland: energie (elektriciteit, gas, ...), transport, ...
- Belgische investeringen in het buitenland (één land/sector).
- Bankengeschiedenis in België.

2/ Landhervorming, ruraal protest en het boerenbestaan (i.s.m. Wouter Ronsijn, Pieter De Reu, Hanne Cottyn)

In het boerenbestaan staat toegang tot land centraal. De levensstandaard van gezinnen die voor eigen rekening aan landbouw doen, hangt af van de hoeveelheid land waartoe ze toegang hebben, omdat dit bepalend is voor de mate van zelfvoorziening, de mogelijkheid om overschotten te produceren of de noodzaak om bijkomende inkomensbronnen aan te boren. De formele en informele afspraken en regels rond toegang tot land ondergingen in vele regio's substantiële wijzigingen doorheen de geschiedenis, wijzigingen die vaak onderliggende verschuivingen in machtsverhoudingen reflecteren. In deze groep werken studenten rond een bepaalde regio (waar ook ter wereld) en/of periode.

Daarbij kan de nadruk liggen op de volgende aspecten:

- Ontwikkeling van het begrip 'eigendom', eigendomsregimes, juridisch kader, erkenning, registratie en bescherming van eigendomsrechten.
- Landhervormingsprogramma's (herverdeling van grond, herverkaveling).
- Conflict tussen gebruiksrechten en eigendomsrechten.

- Ontwikkeling van een markt voor land (koopmarkt, pachtmarkt).
- Link met boerenverzet en boerenbewegingen.

Peter Van Nuffelen — *Geschiedenis van de late Oudheid*

Onze toegang tot de Oudheid wordt bepaald door wat de mensen in de Oudheid zelf verkozen te commemoreren. Herinnering is altijd selectief en wordt bepaald door sociale, politieke en culturele vooronderstellingen, die we moeten begrijpen voor we het bronnenmateriaal kunnen aanwenden voor historisch onderzoek. Tegelijk is herinnering zelf een interessant studie-object binnen de cultuur- en mentaliteitsgeschiedenis. Het thema kan vanuit verschillende invalshoeken benaderd worden: welke sociale en culturele condities bepalen het schrijven van geschiedenis? Welke vormen van communicatie van informatie over het (recente) verleden worden benut en op welke wijze? Hoe wordt de religieuze, etnische, en sociale identiteit ondersteund door een bepaalde constructie van het verleden? Rond welke symbolen of figuren clusteren interpretaties van het verleden en de eigen tijd?

De docent heeft een bijzondere interesse voor historiografie, de Late Oudheid en godsdienstgeschiedenis, en de onderstaande lijst van suggesties beperkt zich tot die domeinen. Studenten mogen ook een eigen thema uit een andere periode of specialisatie voorstellen dat bij hun interesse aansluit.

Suggesties:

- Een analyse van één (laat)-antiek historicus: Florus, Evagrius Scholasticus (kerkgeschiedenis), Agathias, Menander Protector, Sulpicius Severus, Eutropius, Aurelius Victor, Festus, of van een kroniek (Prosper Tiro, Marcellinus Comes, enz.), één leven uit de *Historia Augusta*.
- De ondersteuning van religieuze identiteit door de constructie van het verleden: analyse van (een) heiligenleven(s); visie op de ontwikkeling van de mensheid in neoplatoonse of christelijke teksten; Hellenistisch-Joodse auteurs (in het bijzonder Philo van Alexandrië en Flavius Josephus); de herinterpretatie van heidense goden in christelijke apologetiek.
- De constructie van een 'klassiek' verleden in het leslokaal: laat-antieke retoriek en het gebruik van exempla in retorische auteurs (Libanius, Corippus, Georgius van Pisdë); exempla in historiografen.
- De vorming van tradities: visies op Augustus, Julius Caesar, Hadrianus, in de historiografie en de literatuur van de (late) Oudheid; visies op Attila, Constantijn, enz.
- De constructie van etnische identiteit door geschiedenis in Isidorus van Sevilla, Jordanes; de ethnografische perceptie van niet-Romeinse volkeren in Procopius, Agathias, Ammianus, enz.
- De visuele commemoratie in steden: standbeelden en landschap in Antiochië, Alexandrië, Constantinopel, Aphrodisias, ...
- Lokale geschiedenis en retoriek: Himerius, Procopius van Gaza.
- Apocalyptische teksten: het verleden, het heden en de toekomst.
- Antiquarische geschriften (het teruggrijpen naar het verre verleden): het oude Rome in de vierde eeuw a.h.v. de *origo romanorum*, in de zesde eeuw a.h.v. Johannes de Lydiër.

Koen Verboven — *Rome en het Oosten: China, India, Arabia en Oostelijk Afrika*

Meer dan 100 miljoen sestertiën per jaar zou het Rijk volgens Plinius de Oudere jaarlijks 'verkwist' hebben aan de invoer van producten uit het Verre Oosten en Arabia. Het cijfer lijkt niet onmogelijk als we afgaan op de 7 miljoen sestertiën die de cargo van één schip zou waard geweest zijn volgens het papyrusdocument dat de geldschietter van de reis liet opmaken. 120 schepen vertrokken

jaarlijkse van de Egyptische kust naar India. Duizenden gouden, zilveren en zelfs (in mindere mate) bronzen Romeinse munten zijn ontdekt in India en Sri Lanka. Een reisgids voor handelaars, de 'Rondvaart van Rode Zee' beschrijft de havens, mensen en producten die langs Arabische, Afrikaanse en Indische kusten woonden. Een niet onaanzienlijk deel van de handel was in handen van volkeren buiten het rijk; zoals de sjeiks van Palmyra, die karavanen door de woestijn leiden naar de Eufraat en vandaar naar de Perzische golf en verder naar India en terug naar Egypte. Op de eilandarchipel van Sokotra, voor de hoorn van Afrika zijn hun inscripties gevonden. Vanuit China strekte zich de zijderoute uit over land tot de golf van Bengalen of meer noordelijk door Parthia. De keizers waren zich maar al te bewust van de rijkdom die deze handel meebracht. Een militaire champagne doorheen het Arabische schiereiland onder Augustus liep spaak. Maar de Romeinse vloot patrouilleerde tot aan de Bab-el-Mandeb, de zee-engte die de Rode Zee van de Golf van Aden afsloot. Allianties warden gesloten tot in Jemen. Ook vanuit China was er oog voor de rijkdommen van de zijderoute. Ook van hieruit warden campagnes gevoerd die grote gebieden in Centraal Azië onder controle brachten. Chinese annalen vertellen over een diplomatieke missie van de Keizer van westen Andun (Antoninus Pius). Gezanten en verkenners warden naar het westen gestuurd. Chinese (en Indische) handelaars waren te vinden in de straten van Alexandria. Binnen dit bachelorproefthema kan je werken over alle aspecten van de handel, maar ook culturele en politieke contacten tussen het Romeinse westen enerzijds en de culturen en staten van Arabia, oostelijk Afrika, en het Verre Oosten.

René Vermeir — *Politieke en institutionele geschiedenis van de vroegmoderne tijd*

Binnen het brede onderzoeksveld van de politieke en institutionele geschiedenis van de vroegmoderne tijd, kunnen studenten zich voor hun bachelorpaper concentreren op (een aspect van) één van de onderstaande thema's, waarrond een vraagstelling wordt ontwikkeld, een literatuuronderzoek wordt opgezet en een bronnenprospectie gebeurt. De bachelorpaper kan indien gewenst in de master verder worden uitgewerkt tot een eindverhandeling. Voor alle onderstaande thema's is ruime literatuur en voldoende bronnenmateriaal beschikbaar.

Thema geschiedenis en theorie van de diplomatieke betrekkingen tijdens het Ancien Regime

- Het *corps diplomatique* van Karel V
- De anglo-Habsburgse betrekkingen onder Karel V
- De Zuidelijke Nederlanden en de Republiek na 1648 (Spaanse ambassade in Den Haag)
- Bourbon-Spanje en de Habsburgse Nederlanden in de eerste helft van de 18e eeuw

Thema oorlog en competitie tussen staten

- Engelse en Franse politieke vluchtelingen in de Habsburgse Nederlanden, 17e eeuw
- De Habsburgse Nederlanden en de Glorious Revolution van 1688
- Frankrijk, Spanje en de Habsburgse Nederlanden na de Vrede van Münster
- De Franse inval in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog
- De rol van kranten en pamfletten (o.m. *La Gazette* en de *Hollandsche Mercurius*)

Thema Opstand en strijd in de Nederlanden, ca. 1560-1650

- Filips van Marnix van Sint-Aldegonde en de Opstand
- Het Gents Kwartier tijdens de Gentse calvinistische Republiek
- De *Reconquista* van delen van de Nederlanden door Farnese

Thema Clerici en de staat

- De politieke rol van bisschop Antoon Triest en aartsbisschop Jacques Boonen, 17e eeuw (ook andere casussen zijn mogelijk)

- De abdij Ter Duinen (Koksijde) tijdens de Frans-Spaanse oorlogen in de 17e eeuw.
- De Brabantse geestelijkheid en de Staten van Brabant
- Kapittels in de Habsburgse Nederlanden

Thema de rol en de werking van instellingen in (voor) de Habsburgse Nederlanden

- Verschillende aspecten van de rechtspraak door de Raad van Vlaanderen, o.m. de rol van lijkschouwingen in procesdossiers
- Migratie en mobiliteit in de Habsburgse Nederlanden, 17e-18e eeuw
- De Hoge Raad voor de Nederlanden te Madrid (tweede helft 17e eeuw)
- Een prosopografie van de ontvangers-generaal van de bedden in Vlaanderen
- Rechtspraak voor hovelingen (de Hofrechtbank en de Provoost-Generaal van het Hof)
- De Staten-Generaal in de Habsburgse Nederlanden, 16e-17e eeuw
- Studie van ambtenarendynastieën, vb. de familie Verreycken
- Een studie van een hoofd-voorzitter van de Geheime Raad, bv. Maes of Hovynes
- De standenvertegenwoordiging in Vlaanderen en Brabant, staatsvorming van onderuit
- Institutionele geschiedenis van het graafschap Vlaanderen (kasselrijen, leenhoven, baljuws)
- Wetgeving in de Habsburgse Nederlanden, 17e eeuw (o.m. editie ordonnances Karel II)
- Politieke implicaties van collectieve acties (bvb. Brussel 1619)

Lies Vervaeke — *Vrouwen en de pre-industriële rurale economie*

De economische mogelijkheden van vrouwen in de pre-industriële periode maken sinds enkele decennia onderwerp uit van een levendig debat. Enerzijds onderscheiden bepaalde historici periodes waarin vrouwen meer mogelijkheden hadden. Tussen ca. 1350 en ca. 1500 participeerden bijvoorbeeld meer vrouwen aan de arbeidsmarkt en verkregen zij een hoger loon, dit als gevolg van het pertinente arbeidstekort na de doortocht van de Zwarte Dood. Dankzij die opportuniteit zouden vrouwen erin slagen te sparen, hun huwelijk uit te stellen en een op consensus gebaseerd huwelijk te sluiten. Dit alles zou resulteren in een emancipatie van de vrouw tijdens de late middeleeuwen in het Noordzeegebied, aldus bepaalde historici. Andere historici zien dan weer de bloeiende stedelijke economieën van de 16^e tot begin 18^e eeuw als voordelig voor economisch actieve vrouwen. Anderzijds bestaat de idee dat het werk van vrouwen doorheen de geschiedenis altijd laagbetaald en laaggeschoold was. Culturele discriminerende normen en attitudes, de fysieke verschillen tussen de seksen en het belang van door mannen gedomineerde organisaties zoals ambachten zorgden er volgens bepaalde historici voor dat vrouwen nooit in een meer voordelige positie verkeerden.

Ondanks de recent hernieuwde aandacht voor dit thema, nu vooral beschouwd vanuit de mogelijke relatie tussen vrouwelijke economische participatie en economische ontwikkeling, vertoont het onderzoek naar de pre-industriële periode een aantal opvallende lacunes. Ten eerste is het debat grotendeels gebaseerd op de Engelse en Noord-Nederlandse casus. Een uitbreiding naar andere regio's, die een andere economische/demografische ontwikkeling doormaakten, is noodzakelijk. Ten tweede keken historici vooral vanuit het perspectief van arbeid (concreet: de reconstructie van lonen). Andere bronnen van inkomsten kregen minder aandacht. Dit hangt samen met een derde lacune: vooral de stedelijke economie werd tot hiertoe bestudeerd, het platteland kwam zelden aan bod. In slechts een beperkt aantal regio's van Noordwest-Europa was een groot deel van de plattelandsbevolking afhankelijk van een inkomen uit loonarbeid. De bewerking van land bleef de belangrijkste bron van inkomsten. Toegang tot land was met andere woorden cruciaal voor plattelandsfamilies. Daarnaast haalden talrijke gezinnen in bepaalde regio's een aanvullend inkomen uit proto-industriële activiteiten. Welke mogelijkheden hadden vrouwen op het pre-industriële platteland en hoe verhiel hun mogelijkheden zich tot deze van mannen?

In deze tutorial wordt het bovenstaande debat behandeld en uitgediept. Studenten kunnen een bepaald aspect van het debat kiezen en op basis van literatuur uitwerken in een paper. Mogelijke aspecten zijn o.a. vrouwen en grondbezit (norm versus praktijk), de toegang en participatie van vrouwen tot/aan de landmarkt, de toegang en participatie van vrouwen tot/aan de pachtmarkt, de loonkloof op het platteland, de participatie van vrouwen aan (tijdelijke) loonarbeid, het traject van vrouwelijke dienstboden, vrouwen en de kredietmarkt, de invloed van de maritale status op toegang tot land, tot krediet, tot de arbeidsmarkt, de invloed van (veranderende) erfenispraktijken op de economische mogelijkheden van vrouwen, vrouwen en de proto-industrie,...

Jeroen Wijnendaele — *Het einde van het Romeinse Rijk in het westen*

Anno 400 van onze tijdsrekening strekte Rome's imperium zich uit van de straat van Gibraltar tot de Kaukasus, en van de Schotse hooglanden tot de Rode Zee. Anno 500 echter was er een einde gekomen aan het west-Romeinse keizerschap en trachtten een dozijn vorsten van zogenaamde 'barbaren' dit autoriteitsvacuüm op te vullen. De schaal en snelheid waarmee de geopolitieke machtsverhoudingen in deze periode hertekend werden is tot op vandaag een bron van controverse gebleven onder historici. Het inspireerde Edward Gibbon om zijn monumentale *History of the Decline and Fall of the Roman Empire* te schrijven, een van de allereerste geschiedwetenschappelijke studies over de Oudheid. Meer dan twee eeuw later is er nog steeds nauwelijks consensus of we dit fenomeen moeten benaderen als een 'ondergang', een 'transformatie' of eenvoudigweg 'een storm in een glas water'? Bijzondere aandacht is steeds gegaan naar de rol van de zogenaamde 'barbaren' in deze periode. Menig historische landkaart geeft nog steeds de indruk dat het Romeinse Rijk in het westen Blitzkrieg-gewijs overspoeld werd door invasies van gewapende hordes. Recente studies stellen echter kanttekeningen bij de homogeniteit en numerieke sterkte van dergelijke groepen. Een belangrijke vraag die dan ook in dit debat woedt is of de west-Romeinse staatsstructuur effectief bezweek onder externe druk of het reeds intern een *failed state* was? Hoe moeten we bovendien de embryonale ontwikkeling van 'barbaarse vorstendommen' beschouwen in de nasleep van het einde van het Romeinse Rijk in het westen?

Dergelijke vragen en kwesties staan centraal in onze discussie. De studenten kunnen specifieke onderzoeksthema's hierin verder uitspitten, zoals:

- De vestiging van één bepaalde groep barbaren in een west-Romeinse provincie (bvb. Alanen, Bourgondiërs, Sueven ...).
- Een vergelijkende studie van de interactie tussen bepaalde barbaarse *regna* onderling of met het Imperium (bvb. Franken-Bourgondiërs, Vandalen-Goten, Hunnen – Oost-Romeins Rijk)
- Reacties op lokaal niveau (verzet, vluchtelingen, *bagauden*, ...).
- Etniciteit en groepsstructuren (bvb. Het *Etnogenese*-debat).
- De transformatie van leiderschap (keizers, koningen, krijgsheren, ...).
- De rol van civiele, kerkelijke en militaire elites.
- De rol van geweld en oorlogsvoering.
- Economische factoren (belastingontwijking, patrocinium)

Eigen voorstellen zijn zeker bespreekbaar!

Arjan Zuiderhoek — *Landbouw en het leven op het platteland in de Klassieke Oudheid*

De antieke wereld was sterk verstedelijkt naar premoderne maatstaven, maar was toch vooral een agrarische maatschappij. Een ruime meerderheid van de bevolking was op een of andere manier

werkzaam in de landbouw. Griekse en Romeinse stedelijke elites waren voornamelijk grootgrondbezitters, en veel gewone stadsburgers waren ook (deels) agrarisch actief. Landbezit was een bepalende factor in het ontstaan van de antieke stads- en burgerschapsstructuren, en veel van de grote sociale en politieke conflicten in de Griekse en Romeinse geschiedenis vonden hun oorsprong in de agrarische land- en schuldenproblematiek. Hoe productief was de antieke landbouw, en hoe slaagden Griekse en Romeinse landbouwers erin om de toch ook talrijke niet-agrarisch actieve stedelingen te voeden? Hoe zat het met de bezits- en arbeidsverhoudingen op het antieke platteland? Welke typen landbouw en agrarische activiteiten vinden we er, en hoe zag de dagelijkse (sociale, politieke, religieuze) realiteit van het land- en dorpsleven eruit? Was er een sterk contrast tussen stad en platteland wat betreft mentaliteiten, levenswijzen en normen en waarden, of was er eerder sprake van een vloeiende overgang? Antieke stedelijke elites idealiseerden het landleven, maar hoe verhielden hun agrarische en pastorale idylles zich tot de (harde) dagelijkse realiteit van de agrarische slaaf, vrije landarbeider, herder, pachter, keuterboer of manager van een grootgrondbezit? De laatste decennia is onze kennis van de antieke landbouw en het plattelandsleven sterk toegenomen, door het beschikbaar komen van nieuwe informatie (geschreven bronnen en archeologische gegevens), hernieuwde bestudering van bestaand materiaal, en vooral ook door de toepassing van nieuwe analysetechnieken, theorieën en verklaringsmodellen, vaak ontleend aan aanpalende vakgebieden (archeologie, sociale wetenschappen, comparatieve studies, geografie, ecologie...). In dit HP 3 seminar zullen we de grote debatten en ontwikkelingen in de antieke landbouwgeschiedenis eens nader onder de loep nemen. Onderwerpen zullen worden vastgelegd in overleg met de begeleider na de inleidende bijeenkomst. Eigen suggesties zijn uiteraard welkom.